

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

15(24)
2015

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

**FRAGMENTUOTI IDENTITETAI IR
SOCIOKULTŪRINĖS MAŽUMOS**

Sudarytojai VYTIS ČIUBRINSKAS ir JONAS MARDOSA

**FRAGMENTED IDENTITIES AND
SOCIOCULTURAL MINORITIES**

Edited by VYTIS ČIUBRINSKAS and JONAS MARDOSA

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

LI
LEIDYKLA

VILNIUS 2015

Leidybą finansuoja
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
Sutarties Nr. LIT 7-53

REDAKCINĖ KOLEGIJA

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius)
Vytauto Didžiojo universitetas

Auksuolė Čepaitienė
Lietuvos istorijos institutas

Jonathan Friedman
*École des Hautes Études en Sciences Sociales
Kalifornijos universitetas, San Diegas*

Neringa Klumbytė
Majamio universitetas, Ohajus

Orvar Löfgren
Lundo universitetas

Jonas Mardosa
Lietuvos edukologijos universitetas

Žilvytis Šaknys
Lietuvos istorijos institutas

REDAKCINĖS KOLEGIJOS
SEKRETORĖ

Danguolė Svidinskaitė
Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – etnologijos ir socialinės/kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas, nuo 2001 m. leidžiamas vietoj tęstinio monografijų ir studijų leidinio „Lietuvos etnologija“. Jame spausdinami moksliniai straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas siekia pristatyti mokslo aktualijas ir skatinti teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Redakcijos adresas:
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius

Tel.: + 370 5 262 9410
Faks: + 370 5 261 1433
El. paštas: etnolog@istorija.lt
v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Žurnalas registruotas:
European Reference Index for the Humanities (ERIH)
EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete,
SocINDEX with Full Text
Modern Language Association (MLA) International Bibliography

TURINYS / CONTENTS

<i>Pratarmė</i> (Vytiš Čiubrinskas)	5
<i>Foreword</i> (Vytiš Čiubrinskas)	7

Straipsniai / Articles

Fragmentuoti identitetai ir sociokultūrinės mažumos / Fragmented Identities and Sociocultural Minorities

Christian Giordano

Fragmented Identities: The Case of Penang's Malaysian-Chinese	9
Fragmentuoti identitetai: Penango Malaizijos kinų atvejo analizė. Santrauka	24

Kristina Šliavaite

Kalba, tapatumas ir tarpetniniai santykiai Pietryčių Lietuvoje: daugiakultūriškumo patirtys ir iššūkiai kasdieniuose kontekstuose	27
Language, Identity and Inter-Ethnic Relations in Southeastern Lithuania: Experiences and Challenges of Multiculturalism in Everyday Contexts. Summary	49

Darius Daukšas

Valstybės teritorialumas ir tautinės mažumos: Lenko kortos atvejis	53
State Territoriality and Ethnic Minorities: The Case of the Polish Card. Summary	67

Katarzyna Wójcikowska

Ethnic Socialisation in the Experiences of Students and Graduates of the Lithuanian Minority in Poland	69
Lietuvių mažumos Lenkijoje studentų ir baigusiujų studijas etninės socializacijos patirtis. Santrauka.....	96

Žilvytis Šaknys

Karaimų kalendorinės šventės valstybinių švenčių aspektu	99
Karaim Calendar Holidays in the Context of State Holidays. Summary	123

Jonas Mardosa

Simboliniai patiekalai Pietryčių Lietuvos lenkų velykinėse apeigose ir papročiuose XX a. antroje pusėje – XXI a. pradžioje	129
Symbolic Easter Dishes of the Poles in Southeastern Lithuania in the Second Half of the 20th Century and the Beginning of the 21st Century. Summary.....	151

Kiti straipsniai / Other Articles*Asta Vonderau*

- The Downside of Transparency: Europeanization, Standardization and Disobedient Markets at the Margins of Europe155
 Neigiami skaidrumo aspektai: europeizacija, standartizacija ir maištingos turgavietės Europos pakraščiuose. Santrauka 175

Gintarė Dusevičiūtė

- Jorė: (re-)konstrukcija ar tradicijų tęsa? 177
 Jorė: (Re-)construction or Continuity of Traditions? Summary 201

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

- Guntis Šmidchens. The Power of Song: Nonviolent National Culture in the Baltic Singing Revolution (*Ainė Ramonaitė*) 205
 Soviet Society in the Era of Late Socialism 1964–1985. N. Klumbyte, G. Sharafutdinova (eds.) (*Ida Harboe Knudsen*) 208
 Loreta Martynėnaitė. Kraštovaizdžio konstravimas: gėlių darželiai Lietuvoje XX a. – XXI a. pradžioje (*Laima Anglickienė*) 212
 Nijolė Pliuraitė-Andrejevienė. Lietuvos vaikų žaislai (*Auksuolė Čepaitienė*) ... 215
 Семья и этничность в Литве. Современный взгляд в минувший век. М. Ю. Мартынова, М. Я. Устинова и др. (ред.) (*Petras Kalnias*) 218
 Традиционная мастацкая культура беларусаў 3: Гродзенскае Панямонне 1–2. Т. Б. Варфаламеева (рэд.) (*Jonas Mardosa*) 225

Konferencijos / Conferences

- EASA 2014 m. konferencija „Bendradarbiavimas, intymumas ir revoliucija – naujovės ir tęstinumas susipynusiame pasaulyje“ (*Daiva Repečkaitė*) 229
 SIEF darbo grupės „Ritualiniai metai“ konferencijos Insbruke ir Kazanėje (*Skaidrė Urbonienė*) 232
 2-oji tarptautinė konferencija „Balkanai ir Baltijos šalys vieningoje Europoje: istorija, religija, kultūra II“ 2014 m. (*Aušra Kairaitytė*) 235
 Tarptautinė konferencija „Savas ir kitas šiuolaikiniuose tyrimuose“ (*Inga Zemblienė*) 238
 Tarptautinė konferencija „Šventės mieste“ (*Danguolė Svidinskaitė*) 240

Tyrinėjimų projektai ir programos / Research Programmes

- Tyrinėjame *sava* ir *kita* (*Vida Savoniakaitė*) 245

Valstybės teritorialumas ir tautinės mažumos: Lenko kortos atvejis

Darius Daukšas

Straipsnyje¹ nagrinėjamos aktualios politinės antropologijos srities temos apie valstybės teritorialumo kitimo ir dominuojančių nacijų bei mažumų santykį. Valstybės teritorialumo kismas nuo nekvestionuojamo „galios rezervuaro“ apibrėžtoje teritorijoje iki teritorija neapibrėžiamų *gimininių valstybių* (angl. *kin-state*) atsiradimo šiuolaikiniame pasaulyje kelia klausimus, ar apie tautines mažumas iki šiol galime mąstyti tik vienos nacionalinės valstybės kontekste, ypač jeigu kalbame apie Rytų ir Vidurio Europą. Po sovietinio bloko subyrėjimo XX a. paskutiniajame dešimtmetyje Rytų ir Vidurio Europoje matome nemažai atvejų, kada valstybės apibrėžia „savo“ tautą nesivadovaudamos teritoriniu kriterijumi, t. y. valstybinio lygmeniu palaikomi santykiai su „įsivaizduojamomis bendruomenėmis“, gyvenančiomis kaimyninėse ir kitose valstybėse.

Dr. Darius Daukšas, Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas, Sociologijos katedra, Universiteto g. 9/1, LT-01131 Vilnius, el. paštas: dariud@yahoo.com

Įprasta, kad tautinės mažumos socialinių ir humanitarinių mokslų nagrinėjamos uždaramė vienos nacionalinės valstybės kontekste. Iš dalies toks tautinės mažumos matymas yra nulemtas to, kad ir apie valstybę, ir jos naciją mąstoma teritorinėmis kategorijomis. Kyla klausimas, ar šiuolaikiniame pasaulyje, kuris matomas kaip intensyvių globalių sąveikų arena, yra pakankama tautinės mažumas „uždaryti“ vienos nacionalinės valstybės teritorijoje, ar, priešingai, šiuolaikinėms valstybėms galbūt nebeužtenka santykio tik su jos teritorijoje gyvenančiais piliečiais (ir ne tik). Galbūt galima kalbėti apie neteritoriškai konstruojamus santykius tarp valstybių ir žmonių (piliečių ir ne tik).

Iš įvairių galimų sumodeliuoti tokių sąistymosi būdų šiame straipsnyje pabandysime aptarti du valstybės ir jos nacijos „scenarijus“. Pirmą įvardysime kaip

¹ Straipsnis buvo parengtas podoktorantūros stažuotės Vilniaus universitete metu. Podoktorantūros stažuotė finansuojama pagal Europos Sąjungos struktūrinių fondų Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos, Mokslininkų ir kitų tyrėjų mobilumo ir studentų mokslinių darbų skatinimo priemonės (VP1-3.1-ŠMM-01) įgyvendinamą projektą „Podoktorantūros (post doc) stažuotčių įgyvendinimas Lietuvoje“.

teritorinį, o kitą – deteritorializuotą. Straipsnyje šiuos „scenarijus“ aptarsime nagrinėdami lauko tyrimo duomenis iš Šalčininkų, kur buvo tiriama Lietuvos lenkų identiteto konstravimo ypatumai. Tyrimų metu buvo pastebėta, kad šalia įprasto kilme, teritorija besiremiančio identiteto konstravimo veikia ir kitas – nesiremiantis gyvenamąja teritorija, arba deteritorializuotas. Šiame straipsnyje daugiausia dėmesio skirsime siekimui suprasti, kokią įtaką daro šiuolaikinės identitetų politikos, tariamai transformuojančios nusistovėjusias identiteto sampratas.

Pradžioje užteks pasakyti, kad pirmąjį scenarijų dar galima būtų apibūdinti kaip nacionalistų idealą, siekiantį matyti visišką valstybės teritorijos ir nacijos persidengimą / sutapimą, t. y. įsivaizduoti, kad nacionalinė valstybė (apibrėžiamą teritorija) ir jos nacija (gyvenanti valstybės teritorijoje) yra neatsiejami vienas nuo kito. Idealiu atveju kalbama apie valstybę kaip priklausančią tam tikrai dominuojančiai nacijai.

Pagal antrąjį scenarijų valstybės teritorialumas nėra matomas kaip duotybė. Vadovaujamosi „metodologinio nacionalizmo“ (Wimmer, Glick-Schiller 2002) koncepcija, pagal kurią žmonijos susiskirstymas į nacijas ir valstybes nėra natūralus, savaime suprantamas reiškiny. Globalizacijos procesas ir su juo siejami išaugę įvairūs persidengiantys srautai (ekonominiai, politiniai, socialiniai ir kt.), peržengiantys kelių nacionalinių valstybių teritorijų ribas, kelia klausimus, ar valstybės teritorialumas išlieka nepajudinamas ir nekvestionuojamas. Pasaulyje stebimi įvairūs procesai, kurie aiškiai iliustruoja pakitusį nacijos saistymosi su valstybės teritorija pobūdį: augantys dvigubos pilietybės atvejai, valstybės rūpinimasis žmonėmis, kurie negyvena jos teritorijoje ir net nėra jos piliečiai, ir pan. Straipsnyje aptariamas Lenko kortos atvejis greta išaugusių dvigubos pilietybės politikų šiuolaikiniame pasaulyje, manytume, taip pat kvestionuoja valstybės teritorialumą kaip duotybę ir peržengia valstybės ribas nusakant tautos narystę.

Straipsnyje autorius remiasi 2009–2013 m. atliktų lauko tyrimų duomenimis². Šiais tyrimais buvo siekiama pasiaiškinti Lietuvos lenkų³ identiteto konstravimo

² Lauko tyrimai buvo atlikti Šalčininkuose. Tyrimų metu (2009 ir 2013 metais) buvo taikomi pusiau struktūruoti interviu ir neformalių pokalbių metodai. Informantai atrinkti pasitelkiant tikslinės, atsitiktinės ir „sniego gniūžties“ atrankos metodus. Į tikslinę atrankos grupę pateko daugiausia valstybinių institucijų (savivaldybės ir jai pavaldžių institucijų) darbuotojai, kurie, viena vertus, galėjo pateikti tam tikrų tikslesnių duomenų apie politinius, socialinius, kultūrinius procesus, kita vertus, jų subjektyvios patirtys buvo ne mažiau svarbios susikuriant visapusiškesnį Lietuvos lenkų identiteto vaizdą. Atsitiktinės atrankos atveju buvo tiesiog atsitiktinai susitinkama su žmonėmis, kurie save laiko lenkais, imami pusiau struktūruoti interviu (tiek informantų namuose, tiek darbovietėse). Taikant „Sniego gniūžties“ metodą, informantų būdavo prašoma nurodyti keletą jų pažįstamų ar draugų pagal mums reikalingus kriterijus. Tokiu būdu buvo siekiama išlaikyti amžiaus, socialinės padėties ir lyties proporcijas.

Svarbūs buvo ir neformalūs pokalbiai, kurių metu atsiskleidė nemažai reikšmingų samprotavimų apie abiejų grupių konstruojamus identiteto bruožus. Tokie pokalbiai dažniausiai vykdavo kavinėse, autobusų stotyje, turguje ir pan. Straipsnyje remiamasi 25 struktūruotais interviu iš lauko tyrimų.

³ Vartodami sąvoką „Lietuvos lenkai“, šiame straipsnyje remiamės tyrimų, atliktų Šalčininkuose, medžiaga.

ypatumus. Dalis šių duomenų jau yra publikuota kituose straipsniuose (žr. plačiau Daukšas 2012), todėl iš naujo jie nėra plačiau nagrinėjami, bet analizuojami tik šiai konkrečiai temai aktualūs ir svarbūs aspektai.

Valstybė, nacija ir teritorija

Valstybės, kaip teritorija apibrėžto darinio, samprata socialiniuose moksluose turi galias tradicijas. Vienas įtakingiausių apibrėžimų, padėjęs pamatus teritorinei valstybės sampratai, buvo garsusis Maxo Weberio modernios valstybės apibrėžimas: „Valstybė yra žmonių bendruomenė, kuri apibrėžtoje teritorijoje – ir kertinis žodis čia yra „teritorija“ – (sėkmingai) pretenduoja į legitimios galios monopolį“ (Weber 2008: 156). Kai kurie šiuolaikiniai autoriai, pvz., A. Giddensas, taip pat pabrėžia valstybės teritorialumą: valstybė „[...] yra visuma institucinių valdymo formų, turinčių administracinį monopolį **teritorijai** su nustatytais ribomis (sienomis). Jos valdžią sankcionuoja įstatymas ir vidaus bei išorės prievartos priemonių tiesioginis valdymas“ (paryškinta aut., Giddensas, cit. iš Castells 2006: 291). Valstybė, pasak šio autoriaus, yra kaip „[...] sienų apsuptas galios rezervuaras [...]“ (Giddensas, cit. iš Castells 2006: 291).

Grįžtant prie M. Weberio apibrėžimo reikia pasakyti, kad kalbama ir apie „žmonių bendruomenę“, kuri šiuolaikiniame kontekste turėtų būti interpretuojama pasitelkiant nacijos sąvoką⁴. Būtent ši sąvoka, tiksliau, sąvokų „valstybė“ ir „nacija“ junginys, ir įgalina mus matyti šiuolaikinį pasaulį suskirstytą į nacionalines teritorijas (Kearney 1995: 548; Herzfeld 2001: 129). Nacionalinė valstybė (angl. *nation-state*) šiuolaikiniame pasaulyje yra dominuojanti valstybės forma (Ferguson 2003). Žiūrint semantiškai, junginys „nacionalinė valstybė“ yra sudarytas iš dviejų skirtingų sąvokų – „nacijos“ ir „valstybės“. Iš pažiūros šios sąvokos mažai ką turi bendro, nes „nacija išreiškia šiltą emocinę idėją, tuo tarpu valstybė reprezentuoja šaltai skambančią realybę“ (Baumann 1999: 30). Tačiau pastarasis sąvokų junginys ir sukelia daugiausia ginčų dėl valstybės teritorialumo.

Nacija paprastai yra siejama su teritoriniais, socialiniais ir kultūriniais aspektais. Ir nors teoriškai įmanoma kalbėti apie šiuolaikinę valstybę nevarojant junginio „nacionalinė valstybė“, tačiau iki šiol buvo faktiškai neįmanoma kalbėti apie vieną be kito (Sharma, Gupta 2006: 7; Herb 1999: 13). Net ir moksliniame diskurse sąvokų „nacija“, „valstybė“ ir „nacionalinė valstybė“ vartojimas iš dalies sutampa (tai pasakytina apie anglų kalboje vartojamas sąvokas *nation* ir *state*, kai neretai, kalbant apie valstybę, vartojama sąvoka *nation*).

Modernios nacionalinės valstybės siekia sukurti ideologiją, nacionalinius naratyvus ir taip palaikyti solidarumą valstybėje. Pasak T. Erikseno, „nacionalizmo jėga priklauso nuo to, kaip nacionalinė ideologija sugeba asmeninius

⁴ Naciją šiame straipsnyje suprasime remdamiesi B. Andersono nacijos apibrėžimu. Nacija – „tai įsivaizduojama politinė bendruomenė – ir įsivaizduojamai iš prigimties ribota bei suvereni“ (Anderson 1999: 21).

sentimentus perkelti į abstrakčią įsivaizduojamą bendruomenę, vadinamą nacija. Tais atvejais, kai nacionaliniai lyderiai naudoja giminystės terminologiją: broliai ir seserys, tėvynė, motinos kalba ir pan., jie atlieka šį vaidmenį“ (Eriksen 2004: 58–59).

Nacionalizmas antropologinėje literatūroje neretai įvardijamas kaip vienas iš valstybės homogenizuojančių projektų, kuriuo siekiama įtvirtinti teritorinį ir politinį valstybės suverenumą erdvėje, t. y. iš abstrakčios erdvės sukonstruoti „homogeninę nacijos erdvę“ (Radcliffe 2001: 124).

Iš kitos pusės, valstybės teritorija yra susijusi su tuo, ką antropologas Marcas Augé vadina *antropologine vieta* (Augé 1995). Pasak šio autoriaus, antropologinė vieta yra priešinama abstrakčiai erdvei (angl. *space*). Erdvė yra *paverčiama* vieta, transformuojant ją (erdvę) ir suteikiant jai reikšmes (Augé 1995: 43–52). Antropologinę vietą apibūdina mažiausiai trys charakteristikos: identitetas, ryšiai ir istorija (Augé 1995: 52). Vietos kaip identiteto sampratą geriausiai iliustruoja individo gimimo vieta, kuri tampa jo identiteto sudedamąja dalimi (Augé 1995: 53). Bendriausia prasme idėja apie susiejimą su vieta (nes ten individas gimė, ten gimė ir augo protėviai) yra įprasta antropologijoje. Egzistuojantis ryšys su vieta ir su ja besiasocijuojamomis kultūrinėmis formomis yra tarsi garantas pasakyti: tai – mūsų kultūra. Politinėse vietinių žmonių argumentacijose tai atitinka teisę pasakyti: tai – mūsų žemė (Nash 2004: 181). Istoriskai antropologinė vieta įprasminama per genealogiją, į kurią įeina idėjos „apie kultūrinį ir biologinį paveldimumą, tapatumą, bendrą paveldą, kraują ir priklausymą“ (Nash 2004: 182). Dar kitaip apibūdinant, genealogija tarp vietos ir žmonių sukuria natūralizuojantį ryšį, kuris dažniausiai yra išreiškiamas per biologines metaforas, t. y. apie tokius žmones dažnai galvojama ir patys žmonės apie save galvoja kaip apie asmenis, išsisknijusius konkrečioje vietoje, ir apie identitetą, tiesiogiai kylantį iš to išsisknijimo (Malkki 1999: 56).

Neteritorinė valstybė ir (trans)nacionaliniai piliečiai

Valstybės teritorialumo „natūralizavimas“, pasak socialinio geografo J. Agnew, nuveda į „teritorinius spąstus“ (Agnew, cit. iš Brenner, Jessop, Jones, MacLeod 2003: 2), nes teritoriškai apibrėžiamos valstybės samprata, anot tokių globalizacijos procesų tyrinėtojų kaip A. Appadurai, šiuolaikiniame pasaulyje reikalauja tam tikrų korekcijų (Appadurai 1996). Pabrėžiama, kad globalizacijos procesas transformuoja iki šiol nekvėstionuotą valstybės teritorialumą.

Pagrindinį iššūkį nacionalinei valstybei šiuolaikiniame pasaulyje meta globalizacijos procesai. Globalizacija kvestionuoja du pagrindinius nacionalinės valstybės elementus – teritorialumą ir suverenitetą: „Nacionalinės valstybės teritorijos neliečiamumą kvestionuoja sienas (valstybės) kertantis žmonių cirkulavimas, įvaizdžiai, pinigai, prekės ir separatistiniai etniniai judėjimai“ (Sharma,

Gupta 2006: 6). Valstybės suverenitetas irgi patiria iššūkius, susidurdamas su transnacionalinėmis institucijomis, tokiomis kaip Pasaulio prekybos organizacija, kurios veikia ir reguliuoja valstybių veiklą, ekonomiką ir žmones. S. Sassen, plačiai nagrinėjanti nacionalinės valstybės denacionalizaciją (kuri reiškia globalizacijos daromą įtaką nacionalinei valstybei), teigia, kad globalizacija, arba, kaip ji įvardija – epochos transformacija, ne tik pakeitė nusistovėjusį nacionalinės valstybės asocijavimą su teritorija ir suverenitetu, bet ir pačioje nacionalinėje valstybėje vyksta „įvairūs mikroprocesai, kurie denacionalizuoja tai, kas buvo sukonstruota kaip nacionalu“ (Sassen 2006: 1). Pasak autorės, denacionalizacijos apraiškas galima pastebėti ne tik supranacionaliniuose instituciniuose dariniuose, bet lygiai taip pat ir „[...] nacionalinėje teisėje, teismų sistemoje, nacionalinių firmų ir rinkų veikime pasaulinėje arenoje, ne valstybės subjektų politiniuose projektuose, translokaliuose projektuose [...], diasporiniuose tinkluose ir pakitusiame ryšyje tarp piliečių ir valstybės“ (Sassen 2006: 2).

Minėtos transformacijos skatina kelti naujus klausimus dėl nacionalinės valstybės teritorialumo, tiksliau – permąstyti, ar, veikiant globalizacijos procesui, apie naciją ir valstybę (bei jų junginį – nacionalinę valstybę) galima kalbėti jas suprantant tik kaip teritoriškai apibrėžtas.

Pastaruoju metu antropologijoje ir kituose socialiniuose moksluose viena dažniausiai vartojamų sąvokų yra transnacionalizmas. Šiai paradigmai išgalint socialiniuose moksluose, imta kalbėti (ir vis dar kalbama) apie iki tol santykinai stabilių ir teritoriškai apibrėžtų konceptų, tokių kaip nacija ir valstybė (arba apie šių sąvokų junginį – nacionalinės valstybės), deteritorializaciją (Basch, Glick Schiller, Szanton Blanc 1994) ir denacionalizaciją (Sassen 2006). Šios paradigmos ribose vyksta diskusija, ar globalizacijos procese nacionalinė valstybė ir toliau atlieka homogenizuojantį (žmones vienijantį) vaidmenį apibrėžtoje teritorijoje (Alonso 1994), ar nacionalinė valstybė tampa apibrėžta vartojant priešdėlį *trans-* ir jai kaip tokiai jau nereikia *tikros* teritorijos, o veikiau teritorija yra prisimenama ir išivaizduojama (Vertovec 2009), arba ji yra virtualiai įprasminama (Eriksen 2007). Šie klausimai davė didelį impulsą antropologijai (ir kitiems socialiniams mokslams) permąstyti kai kurias pamatines metodologines ir teorines išeitis, susijusias su valstybe (Sharma, Gupta 2006; Gupta, Sharma 2006), lokalumu (Auge 1995), nacionalizmu / transnacionalizmu (Basch, Glick Schiller, Szanton Blanc 1994; Wimmer, Glick Schiller 2002), pilietybe ir kitais globalizacijos nulemtais pokyčiais, kurie išjudino nacionalinę tvarką (Malkki 1999).

Lenko korta – deteritorializuotos valstybės ir nacijos saitai?

Lenkija pateikia įdomios medžiagos analizuoju aptartą pakitusį santykį tarp valstybės ir jos (ne)teritorinės tautos, paskelbdama Lenko kortos įstatymą. Iš kitos pusės, lenkų tautinė mažuma yra pati gausiausia Lietuvoje, todėl hipotetiškai

galvojant galima manyti, kad toks įstatymas gali turėti įtakos Lietuvos lenkų saistymuisi su Lietuvos valstybe.

Lenkijos Respublikos Seimas 2007 m. rugpjūčio 7 d. priėmė įstatymą „Dėl Lenko kortos“ (Ustawa o Karcie Polaka), kuris įsigaliojo po 6 mėn. nuo paskelbimo, t. y. 2008 m. gegužę. Svarbu pabrėžti, kad Lenko korta skiriama ne apskritai etniniams lenkams, gyvenantiems užsienio valstybėse, bet tiems lenkams, kurie turi vienos iš penkiolikos buvusių SSRS respublikų pilietybę (įstatyme vadinami rytų lenkais) ir neturi Lenkijos Respublikos pilietybės ar leidimo nuolat gyventi Lenkijos Respublikoje (Įstatymo 2 str. 2–3 d.) (*Ustawa...* 2007).

Įstatymo preambulėje dėstomos jo priėmimo prielaidos ir tikslai, akcentuojama priklausomybė lenkų tautai, tautinės kultūros paveldas, užsienio lenkų ryšio su Tėvyne išsaugojimas:

Vykdam Lenkijos Respublikos Konstitucijos nuostatas padėti užsienyje gyvenantiems lenkams išsaugoti jų ryšius su tautiniu kultūros paveldu, vykdam moralinę pareigą rytų lenkams, kurie dėl besikeičiančio *mūsų Tėvynės likimo* neteko Lenkijos pilietybės, tenkinant lūkesčius tų, kurie niekad anksčiau neturėjo Lenkijos pilietybės, bet dėl savo tautinės tapatybės pojūčio nori gauti patvirtinimą, kad priklauso Lenkų Tautai, siekiant sustiprinti ryšius, jungiančius rytų lenkus su Tėvyne, bei remiant jų pastangas išsaugoti lenkų kalbą ir puoselėti nacionalines tradicijas (*Ustawa...* 2007).

Įstatymo 2 straipsnis nustato, kad Lenko korta gali būti skiriama asmeniui, kuris pareiškia priklausąs lenkų tautai ir atitinka šiame straipsnyje išvardytas sąlygas:

1) parodo savo ryšį su lenkiškumu mažiausiai mokėdamas lenkų kalbą ir žino bei puoselėja lenkų tradicijas ir papročius;

2) Lenkijos Respublikos konsulo arba organizacijos (teikiančios pagalbą lenkų tautybės asmenims) įgalioto asmens akivaizdoje pateikia raštišką deklaraciją apie priklausymą lenkų tautai;

3) parodo, kad mažiausiai vienas iš jo tėvų arba senelių ar du proseneliai buvo lenkų tautybės arba turėjo Lenkijos pilietybę, arba pateikia lenkų ar Polonijos organizacijos, veikiančios vienoje iš valstybių, pažymėjimą, patvirtinantį aktyvią veiklą lenkų kalbos ir kultūros arba lenkų tautinės mažumos labui.

Įstatymo 3 straipsnis nurodo, kad „Lenko korta yra dokumentas, patvirtinantis priklausomybę „Lenkų Tautai“ („Karta Polaka jest dokumentem potwierdzającym przynależność do Narodu Polskiego“). Įstatymo 6 straipsnyje kalbama apie Lenko kortos turėtojo teises, kurios yra ekonominio, socialinio ir kultūrinio pobūdžio: 1) būti atleistam nuo prievolės turėti darbo leidimą; 2) pradėti ir vykdyti ūkinę veiklą tais pačiais principais kaip ir Lenkijos piliečiai; 3) studijuoti, dalyvauti moksliniuose tyrimuose ir plėtros darbuose; 4) naudotis nu-

statytomis lavinimo formomis; 5) skubiais atvejais naudotis nustatytos apimties sveikatos apsaugos paslaugomis; 6) 37 % nuolaidai važiuojant viešuoju transportu; 7) nemokamai lankyti valstybinius muziejus.

Be minėtų Įstatymo 3 ir 6 straipsnio nuostatų, pažymėtina, jog Įstatymo 7 straipsnis nurodo, kad Lenko kortos skyrimas nereiškia Lenkijos pilietybės įgijimo, Lenko korta nėra dokumentas, leidžiantis kirsti sieną ar apsigyventi Lenkijos Respublikos teritorijoje. Atvirkščiai – asmuo, gavęs leidimą nuolat gyventi Lenkijos Respublikoje ar šios šalies pilietybę, turimos Lenko kortos netenka arba prašančiajam ji neišduodama (Įstatymo 19 str. 4 p., 20 str. 2 p.).

Lenko kortos skyrimo ir anuliavimo tvarka ir procedūros nustatytos Įstatymo 12–22 straipsniuose. Analizuojant Lenko kortos išdavimo tvarką, reikėtų akcentuoti šiuos momentus: sprendimą dėl Lenko kortos skyrimo priima konsulas pagal pareiškėjo gyvenamąją vietą (Įstatymo 12 str. 1–3 d.); pareiškėjas, siekiantis, kad jam būtų skirta Lenko korta, konsului pateikia prašymą raštu, kuriame nurodomi tik anketiniai pareiškėjo ir tam tikrais atvejais jo giminaičių duomenys (Įstatymo 13 str. 1 d. 1 p.); kartu su prašymu pateikiami dokumentai ar kiti įrodymai, patvirtinantys pareiškėjo lenkišką kilmę, priklausymą lenkų tautai ar dalyvavimą tautinėje ir kultūrinėje veikloje. Pažymėtina, kad patvirtintoje prašymo skirti Lenko kortą formoje turi būti įrašomi ir pareiškėjo parašu patvirtinami tik anketiniai duomenys – vardas, pavardė, amžius, lytis, adresas, pilietybė, tautybė, taip pat gali būti nurodomi giminaičių (tėvų, senelių, prosenelių) duomenys (*Ustawa...* 2007).

Lietuvos lenkai – kilmė ir Lenko korta

Šalčininkuose atlikto lauko tyrimo duomenys rodo, kad kertinis elementas konstruojant *lenkiškumą* yra kilmė. Informantai Šalčininkuose pabrėžia, kad tautybė yra prigimtinė, taigi nepakeičiama. Tokia kilme grindžiama identiteto samprata yra labai plačiai paplitusi ir su kai kuriomis išimtimis plačiai taikoma konstruojant identitetą:

Tai Jūs save laikote lenke?

Taip, esu lenkė.

Pagal ką?

Žinot, mano visa šeima yra lenkai [...] ir tėvai lenkai, ir močiutė, ir visi (moteris, Šalčininkai, 25 m.).

Iš šios interviu ištraukos matyti, kad Lietuvos lenkams kilmė yra vienas svarbiausių kriterijų apibrėžiant *lenkiškumą*. Kita vertus, kilmė dažnai siejama ir su vieta – protėviai čia gyveno iš kartos į kartą.

Įdomu, kad remiantis tyrimų duomenimis galima pasakyti, jog Lietuvos lenkai linkę neakcentuoti kalbos kaip svarbaus etniškumo resurso. Dažnai pabrėžia, kad retai kalba lenkiškai, dažniau kalba rusiškai:

Kokia kalba kalbate?

Lenkų, rusų kalba ir lietuvių. Nu taip, trim kalbom iš karto.

O dažniausiai?

Dažniausiai rusų (moteris, Šalčininkai, 26 m.).

Lietuvos lenkai nekonfliktiškai sieja savo etninį „kitoniškumą“ (nėra lietuviai) su priklausymu Lietuvos valstybei per pilietybę. Jie save įvardija kaip lenkus, bet drauge pabrėžia, kad yra Lietuvos piliečiai:

Jūs save laikote lenke?

Taip.

Pagal ką?

Nu, mano tėvai yra kaip ir lenkai, nu, ir aš tokia, bet šiaip aš esu Lietuvos pilietė visų pirma (moteris, Šalčininkai, 26 m.).

Informantė šioje interviu ištraukoje plačiau supranta identitetą, apimami du dėmenys – nacionalinis (piliietinis) ir etninis identitetai. Aiškus etninio ir nacionalinio identitetų atskyrimas yra gana dažna tema, kuria kalba informantai. Tačiau svarbu pabrėžti, kad šis atskyrimas nelaikomas nenormaliu ar reikalaujančiu kokių nors pastangų. Tiesiog dažnai akcentuojamas kultūrinis / etninis kitoniškumas, kuris neturi nieko bendra su priklausymu valstybei; be to, iškeliamą galimybę toje valstybėje būti *kitokiu*, pavyzdžiui, kalbant lenkų kalba: „Bet, žinot, yra vienas dalykas, čia mano asmeniška nuomonė, kad reikia vis tiek suvokt, kur tu gyveni, kokioje valstybėje. Ta valstybė duoda tau galimybę kalbėt savo gimtąja kalba, nieks gi nedraudžia kalbėt lenkiškai“ (moteris, Šalčininkai, 25 m.).

Tyrimai rodo (žr. Daukšas 2012), kad Lietuvos lenkai linkę matyti Lenkiją kaip užsienio šalį, su kuria jie neturi formalių santykių (pvz., pilietybės). Lenkija dažniausiai matoma kaip šalis, kurioje gyvena giminės, šalis, kurioje galima kalbėtis lenkiškai ir t. t.:

Tai Jums Lenkija kas yra?

Na, tiesiog gal žmonės, ta kalba, norisi tiesiog kartais išgirsti tą lenkų kalbą tokią gražią, tokią tikrą kalbą [...], nėra, kad man tenais gimtinė, nes gimtinė man yra čia, savi žmonės (moteris, Šalčininkai, 24 m.).

Pabrėžtina, kad pagrindinį dėmesį Lietuvos lenkai skiria saistymuisi su Lietuvos valstybe (pirmiausia jie save laiko Lietuvos piliečiais, o etninis, kilme grindžiamas tapatumas suvokiamas kaip daugiau asmeninė, intymi erdvė) (žr. plačiau Kazėnas, Jakubauskas, Gaižauskaitė, Kacevičius, Visockaitė 2014).

Kaip jau minėjome, šalia saistymosi su Lietuva kaip valstybe ryškus yra lokalinis Lietuvos lenkų identitetas – pabrėžiant, kad jie yra to krašto, tos žemės žmonės, turintys šaknis šioje žemėje (žr. plačiau Frėjutė-Rakauskienė, Marcinkevičius, Šliavaitė, Šutinienė 2013; Frėjutė-Rakauskienė, Šliavaitė 2012). Todėl reikia pasakyti, kad Lietuvos lenkų saistymosi su Lietuvos valstybe klausimas yra

kiek platesnis nei čia pateiktas apibendrinimas. Ryškiausiai požiūrių į priklausymą / nepriklausymą Lietuvai skirtumas atsiskleidžia kalbant apie skirtingas Lietuvos lenkų amžiaus grupes. Jauniausieji, gimę nepriklausomoje Lietuvoje ar šiek tiek anksčiau, aiškiai deklaruoja savo priklausymą Lietuvai pilietybės pagrindu. Sovietmečiu gimę žmonės, kurie dažnai nemoka lietuvių kalbos, neretai yra baigę rusiškas mokyklas, susiduria su tam tikrais sunkumais nusakant savo narystę Lietuvos valstybėje, neretai jų Lietuvos suvokimas apsiriboja Vilniaus kraštu, kartu pasakant, kad jie jaučiasi Lietuvos piliečiais. Tuo tarpu vyriausioji karta, gimusi šiame krašte, kada jis priklausė Lenkijai, neretai kalba apie Lenkiją kaip valstybę, su kuria sieja savo identitetą.

Trumpai aptarę Lietuvos lenkų identiteto konstravimo daugiaplaniškumą, pažiūrėsime, kokias prasmes žmonės suteikia Lenko kortai. Reikia pasakyti, kad lauko tyrimų metu pavyko sutikti tik keletą informantų, turinčių Lenko kortą (apskritai Lenko kortą turinčių asmenų skaičius yra apie keturi penki tūkstančiai žmonių Lietuvoje). Tačiau dauguma informantų išsakė savo poziciją jos atžvilgiu.

Dauguma informantų linkę kalbėti apie Lenko kortą nemanydami, kad ji sudaro prielaidas kalbėti apie vienokį ar kitokį susisaistymą su Lenkijos valstybe. Dažniau ji matoma kaip priemonė lenkiškam identitetui palaikyti: „Čia nėra pasižadėjimas kitai valstybei – žmonės nori pareikšti, kad jie yra lenkai. Čia aš nieko tokio blogo nematau“ (vyras, Šalčininkai, 53 m.).

Kai kurie informantai pabrėžė, kad Lenko korta visiškai nereikalinga Lietuvoje gyvenantiems lenkams, nes Lietuva ir Lenkija yra Europos Sąjungos šalys ir nėra jokių kliūčių patekti į Lenkiją: „Tai vis tiek formalizmas kažkoks. Kaip, va, Baltarusijai duoda, jie ten turi lengvatų – vizą ir studijuot galima. O mes vienoj valstybėj jau gyvenam – Europos Sąjungoj“ (vyras, Šalčininkai, 48 m.).

Susiklosčiusios aplinkybės, kai du Lietuvos Respublikos Seimo nariai priėmė Lenko kortą, ir po to kilę politiniai debatai, ar Lenko kortos turėjimas nereikia Lenkijos Respublikos pilietinių teisių suteikimo ir įsipareigojimo jai, sukūrė prielaidas Lietuvos lenkams atsargiai ir su nepasitikėjimu kalbėti apie Lenko kortą.

Ypatingo dėmesio, kalbant apie Lenko kortą, susilaukia institucionalizuoto identiteto aspektas. Rašėme kitur (žr. Daukšas 2008) apie tai, kad konstruojant Lietuvos lenkų identitetą didelė svarba suteikiama pase įrašytai tautybei. Turime omenyje Sovietų Sąjungoje instituciniu lygmeniu vykdytą socialinę klasifikaciją (žr. plačiau Daukšas 2008). Tam tikra prasme sovietinis pasas, tiksliau, įrašas pase, generavo panašų supratimą į etniškumą kaip paveldėjimą iš kartos į kartą, panašiai kaip paveldėjimas iš tėvų ar senelių. Neretai kalbinti žmonės būtent įrašų pase grindė savo identitetą kaip lenko (ypač jeigu nemoka lenkų kalbos). Tautybės įrašas egzistavo ir atkurtos nepriklausomos Lietuvos pase, tiesa, 2003 m. jis buvo panaikintas.

Viena vertus, istoriškai susiklosčiusi tradicija naudoti instituciškai sukonstruotas kategorijas savo identitetui įvardyti, o, kita vertus, ir neseni įvykiai, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, verčia Lietuvos lenkus ieškoti „objektyvių“ tautybės įrodymų. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę ir Pietryčių Lietuvoje bandant steigti politinę-kultūrinę autonomiją, iš to meto lietuvių aktyvistų pusės pasigirdavo nuomonių, kad šioje Lietuvos dalyje gyvena ne lenkai, bet polonizuoti lietuviai. Iš lenkų pusės buvo atsakoma, kad šiame krašte gyveno ir gyvena žmonės, save laikantys lenkais (žr. plačiau Daukšas 2011). Taigi šiame kontekste Lenko korta, nelikus tautybės įrašo pase, perima „objektyvaus“ tautybės indikatoriaus funkciją. Būtent Lietuvos lenkai Lenko kortą neretai supranta kaip įrodymą, kad asmuo yra lenkas, kortą kai kurie žmonės interpretuoja kaip paso ar tapatybės kortelės, kuriuose jau nerašoma tautybė, pakaitą.

Kalbant apie Lenko kortą, verta prisiminti ir lenkiškų pavardžių rašymo Lietuvos pasuose problemą. Kai kurių informantų nuomone, būtent Lenko korta ir yra tas dokumentas, kuriame jie gali ištaisyti istorinį neteisingumą – turėti dokumentą, kuriame jų vardai ir pavardės yra įrašyti lenkiškais rašmenimis, neatsižvelgiant į oficialią, pase įrašytą, pavardę:

Jūs turite lietuvišką pasą ir ten pavardė užrašyta lietuviškai?

Nu taip.

O Lenko kortoj?

Lenko bus lenkiškai (moteris, Šalčininkai, 31 m.).

Pabrėžtina, kad Lenko kortos turėtojams siūlomos pragmatinės nuolaidos, kaip antai: nuolaidos transportui, sveikatos priežiūrai, galimybėms įsidarbinti Lenkijoje ir pan., nesulaukia didesnio informantų dėmesio.

Lenko korta ir gimininės valstybės politikos

Kaip jau buvo kalbama anksčiau, Lenko kortos pagrindinė mintis yra priklausymo Lenkijos tautai patvirtinimas, kartu suteikiant tam tikras privilegijas. Neapsiribojant šiuo atveju nesunku pastebėti, kad panašios valstybių iniciatyvos savo bendratautiečių, kitų valstybių piliečių atžvilgiu nėra naujas reiškinys. Bene ryškiausias tokios politikos, orientuotos į etninės tautos, gyvenančios už „savo“ valstybės teritorijos, pavyzdys yra vadinamasis Vengrijos statuso įstatymas⁵. Nežiūrint taip toli, ir Lietuva tam tikra prasme turi panašių politikų formavimo ir įgyvendinimo patirties, pavyzdžiui, suteikiant dvigubą pilietybę lietuvių kilmės asmenims (žr. plačiau Daukšas 2010).

⁵Įstatymas Nr. LXII „Vengrams, gyvenantiems kaimyninėse šalyse“ priimtas Vengrijos Respublikos Parlamente 2001 m. gegužės 19 d., įsigaliojo 2002 m. sausio 1 d. Įstatymas suteikia privilegijas vengrų kilmės asmenims, turintiems kitų šalių pilietybę, bet gyvenantiems kaimyninėse (Vengrijai) šalyse (apie įstatymą žr. Fowler 2004).

Žymus amerikiečių sociologas Rogersas Brubakeris, kalbėdamas apie Vidurio ir Rytų Europą, nemažai dėmesio skyrė nacionalinės valstybės strategijai, nukreiptai į ne tos valstybės teritorijoje gyvenančius įsivaizduojamus bendratautiečius. Šią strategiją jis vadina *išorinės tėvynės strategija* (angl. *external homeland*) (Brubaker 1996). Kiti autoriai, aptardami iš esmės tuos pačius procesus, vartoja *gimininės valstybės strategijos* sąvoką (žr. Ieda 2006). Apskritai, kalbant apie šį regioną, didelį impulsą *gimininės valstybės* strategijos sampratai atsirasti davė 2002 m. Vengrijoje įsigaliojęs vadinamasis Statuso įstatymas⁶ (angl. *Status Law*), pagal kurį daliai su Vengrija besiribojančių valstybių teritorijose gyvenančių etninių vengrų buvo suteiktos teisės, artimos pilietybei (Fowler 2004). Tačiau tai nebuvo pilietybė tikra prasme; privilegijos buvo susijusios labiau su ekonomine, kultūrine, socialine sritimis, tačiau nesuteikė teisės dalyvauti Vengrijos politiniame gyvenime. Ši Vengrijos valstybės strategija buvo apibūdinta kaip *gimininės valstybės* (angl. *kin-state*) strategija, kuri iš principo niekuo nesiskiria nuo R. Brubakerio apibūdintos išorinės tėvynės strategijos. Dažniausiai ši strategija apibūdinama kaip politika, nukreipta į kaimyninėse šalyse gyvenančias tautines mažumas, kurios laikomos įsivaizduojamos *gimininės valstybės* nacijos dalimi (žr. Hornburg 2006: 139). Šiuo požiūriu, manytume, Lenko korta yra puikus pavyzdys.

Antropologas M. Stewartas, nagrinėjęs Vengrijos statuso įstatymą ir jo raidą, priėjo prie išvados, kad minėtas įstatymas turėtų būti suprantamas ir nagrinėjamas platesniame teoriniame transnacionalizmo kontekste (Stewart 2003). Ypač tai pasakytina apie *gimininės valstybės* pilietybės suteikimo strategijas, kai deterritorializuotai nacijai, fiziškai negyvenančiai valstybės teritorijoje (gyvena kitoje valstybėje), yra suteikiama pilietybė arba teisės, artimos pilietybei. B. Fowler, nagrinėdama šį reiškinį (*gimininės valstybės* strategijas), kaip pagrindinius pasitelkia du valstybingumo elementus – teritoriją ir pilietybę, leidžiančius kalbėti apie modernias (pagal mūsų teorinį modelį tai atitiktų teritorinę nacijos ir valstybės sampratą) ir postmodernias valstybingumo (galima būtų įvardyti kaip transnacionalią sampratą) formas. Modernioje valstybingumo sampratoje abu minėti terminai yra labai artimai susiję. Pilietybė ir teritorialumas yra suvokiami kaip vienetas, kadangi vyrauja nuomonė, jog piliečiai fiziškai priklauso valstybės teritorijai (Fowler 2004). Postmodernių valstybių pilietybių strategijos jau nesiremia teritorialumo samprata ir yra nukreiptos į pavienius asmenis (Fowler 2004). Anksčiau minėtas *gimininės valstybės* fenomenas ir yra tokios plėtotės nuo modernaus prie postmodernaus valstybingumo pavyzdys.

⁶ Įstatymas Nr. LXII „Vengrams, gyvenantiems kaimyninėse šalyse“ priimtas Vengrijos Respublikos Parlamente 2001 m. gegužės 19 d., įsigaliojo 2002 m. sausio 1 d. Įstatymas suteikia privilegijas vengrų kilmės asmenims, turintiems kitų šalių pilietybę, bet gyvenantiems kaimyninėse (Vengrijai) šalyse (apie įstatymą žr. Fowler 2004).

Išvados

Straipsnyje nagrinėjamos aktualios politinės antropologijos srities temos apie valstybės teritorialumo kitimo ir dominuojančių nacijų bei tautinių mažumų santykį. Valstybės teritorialumo kismas nuo nekvestionuojamo „galios rezervuaro“ apibrėžtoje teritorijoje iki teritorija neapibrėžiamų *gimininių valstybių* (angl. *kin-state*) atsiradimo šiuolaikiniame pasaulyje kelia klausimus, ar apie tautines mažumas iki šiol galime mąstyti tik vienos nacionalinės valstybės kontekste, ypač jeigu kalbame apie Rytų ir Vidurio Europą. Po sovietinio bloko subyrėjimo XX a. paskutiniajame dešimtmetyje Rytų ir Vidurio Europoje matome nemažai atvejų, kada valstybės apibrėžia „savo“ tautą nesivadovaudamos teritoriniu kriterijumi, t. y. valstybiniu lygmeniu palaikomi santykiai su „įsivaizduojamomis bendruomenėmis“, gyvenančiomis kaimyninėse ir kitose valstybėse. Klasikinės valstybės ir nacionalizmo sampratos daugiausia akcentuoja valstybės ir jos nacijos sąveiką apibrėžtoje valstybės teritorijoje. Tuo tarpu neteritorinis valstybės ir nacijos saistymasis kelia klausimų dėl nekvestionuojamo valstybės teritorialumo gyvybingumo globalėjančio pasaulio kontekste.

Lenko kortos pavyzdys gerai iliustruoja tokį deteritorializuotos nacijos santykį su valstybe. Lenko korta nėra vienetinis atvejis, rodantis nacijos ir valstybės deteritorializaciją. Augantys dvigubos pilietybės atvejai, stiprėjančios gimininių valstybių politikos Rytų ir Vidurio Europoje tik patvirtina vis stiprėjančių valstybės ir nacijos deteritorializacijos aspektą.

Lietuvos lenkai nelinkę matyti Lenko kortos kaip saito su Lenkijos valstybe, taip pat nelinkę pasinaudoti pragmatiškais nuolaidomis ar teisėmis Lenkijoje, kurias garantuoja Lenko kortos turėjimas. Lietuvos lenkai Lenko kortą mato kaip dokumentą, stiprinantį lenkiškąjį identitetą, kartu tai yra ir dokumentas, „objektyviai“ įrodantis lenkišką kilmę tuo abejojantiems:

[...] Aš irgi lenkas, kaip ir daug čia žmonių, kodėl aš negaliu turėti tokios kortos? Čia tik toks patvirtinimas, kad aš lenkų kilmės.

Dėl ko jums to reikia, jūs ir taip žinot, kad lenkų kilmės esat?

Reikia todėl, kad kažkada tai pase buvo parašyta, kad lenkas, dabar neparašyta; yra tokių, kas sakė – tu ne lenkas, kad tu čia polonizuotas lietuvis. Reikia dokumento, kad ne tik aš – asmeniškai aš žinau, bet yra ir dokumentas, lenko korta – aš lenkas, Lietuvos pilietis, niekam čia netrukdo (vyras, Šalčininkai, 48 m.).

Literatūra

Alonso Ana M. 1994. The Politics of Space, Time, and Space: State Formation, Nationalism, and Ethnicity, *Annual Review of Anthropology* 23: 379–405.

Anderson Benedict. 1999. *Įsivaizduojamos bendruomenės: apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*. Vilnius: Baltos lankos.

Appadurai Arjun. 1996. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Augé Marc. 1995. *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. London: Verso.

Basch Linda, Glick Schiller Nina, Szanton Blanc Cristina. 1994. *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. Basel: Gordon & Breach.

Baumann Gerd. 1999. *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities*. New York, London: Routledge.

Brenner Neil, Jessop Bob, Jones Martin, MacLeod Gordon. 2003. State Space in Question, Brenner et al. (eds.). *State / Space: A Reader*: 1–26. Malden MA: Blackwell.

Brubaker Rogers. 1996. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Castells Manuel. 2006. *Tapatumo galia*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.

Daukšas Darius. 2008. Pase įrašytoji tapatybė: Šalčininkų lenkų etninio/nacionalinio tapatumo trajektorijos, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 8(17): 53–68.

Daukšas Darius. 2010. Etniškumo konstravimas Lietuvoje: genetika, pilietybė ir kultūra, Čepaitienė A. (sud.). *Socialinė antropologija, etnografija ir biotechnologija*: 83–104. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.

Daukšas Darius. 2011. Dominuojantis nacijos, teritorijos ir valstybės diskursas lietuviškoje 1988–1991 m. periodikoje, *Liaudies kultūra* 5(140): 7–16.

Daukšas Darius. 2012. Lietuvos lenkai: etninio ir pilietinio identiteto konstravimas ribinėse zonose, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 12(21): 167–193.

Eriksen Thomas H. 2004. Place, Kinship and the Case for Non-Ethnic Nations, *Nations and Nationalism* 10(1/2): 49–62.

Eriksen Thomas H. 2007. Nationalism and the Internet, *Nations and Nationalism* 13(1): 1–17.

Ferguson Brian R. 2003. Introduction: Violent Conflict and Control of the State, Ferguson B. R. (ed.). *The State, Identity and Violence*: 1–58. London: Routledge.

Fowler Brigid. 2004. Fuzzing Citizenship, Nationalising Political Space: A Framework for Interpreting the Hungarian 'Status Law' as a New Form of

Kin-state Policy in Central and Eastern Europe, Kántor Z. et al. (eds.). *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. Slavic Eurasian Studies 4: 177–238. Sapporo: Hokkaido University.

Frėjutė-Rakauskienė Monika, Marcinkevičius Andrius, Šliavaityė Kristina, Šutinienė Irena. 2013. Etniškumo ir identiteto tyrimų kryptys socialiniuose moksluose ir jų taikymas tiriant Pietryčių Lietuvos etninius procesus, *Etniškumo studijos* 2: 13–47.

Frėjutė-Rakauskienė Monika, Šliavaityė Kristina. 2012. Rusai, lenkai, baltarusiai Lietuvoje: lokalaus, regioninio ir europinio identitetų sąsajos, *Etniškumo studijos* 1–2: 126–144.

Gupta Akhil, Sharma Aradhana. 2006. Globalization and Postcolonial States, *Current Anthropology* 47(2): 277–307.

Herb Guntram. 1999. National Identity and Territory, Herb G., Kaplan D. (eds.). *Nested Identities*: 9–30. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.

Herzfeld Michael. 2001. *Anthropology: Theoretical Practice in Culture and Society*. Oxford: Blackwell Publishing.

Hornburg Helge. 2006. Transnational Minority Protection in Central and Eastern Europe and European Community Law, Ieda O. (ed.). *Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship?* Slavic Eurasian Studies 9: 139–158. Sapporo: Hokkaido University.

Ieda Osamu. 2006. Ideological Background of the Amendment Status Law Controversy in Hungary, Ieda O. (ed.). *Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship?* Slavic Eurasian Studies 9: 185–213. Sapporo: Hokkaido University.

Kazėnas Gediminas, Jakubauskas Adas, Gaižauskaitė Inga, Kacevičius Romualdas, Visockaitė Asta. 2014. *Lenkų tautinės mažumos Lietuvoje identiteto tyrimas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Kearney Michael. 1995. The Local and the Global: The Anthropology of Globalization and Transnationalism, *Annual Review of Anthropology* 24: 547–565.

Malkki Liisa H. 1999. National Geographic: The Rooting of Peoples and Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees, Gupta A., Ferguson J. (eds.). *Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology*: 52–75. Durham, London: Duke University Press.

Nash Catherine. 2004. 'They're Family!': Cultural Geographies of Relatedness in Popular Genealogy, Ahmed S. et al. (eds.). *Uprootings / Regroundings: Questions of Home and Migration*: 179–203. Oxford, New York: Berg.

Radcliffe Sarah A. 2001. Imagining the State as a Space: Territoriality and the Formation of the State in Ecuador, Hansen T. H., Stepputat F. (eds.). *States of Imagination: Ethnographic Explorations of the Postcolonial State*: 123–145. Durham, London: Duke University Press.

Sassen Saskia. 2006. *Territory, Authority, Rights. From Medieval to Global Assemblages*. Princeton: Princeton University Press.

Sharma Aradhana, Gupta Akhil. 2006. Introduction: Rethinking Theories of the State in an Age of Globalization, Sharma A., Gupta A. (eds.). *The Anthropology of the State: A Reader*: 1–41. Oxford: Blackwell Publishing.

Stewart Michael. 2003. The Hungarian Status Law: A New European Form of Transnational Politics?, *Diaspora* 12(1): 67–101.

Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka. <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20071801280>> [žiūrėta 2014 01 06].

Vertovec Steven. 2009. *Transnationalism: Key Ideas*. London, New York: Routledge.

Weber Max. 2008. Politics as a Vocation, Dreijmanis J. (ed.). *Max Weber's Complete Writings on Academic and Political Vocations*: 155–208. New York: Algora Publishing.

Wimmer Andreas, Glick Schiller Nina. 2002. Methodological Nationalism and Beyond: Nation-State Building Migration and the Social Sciences, *Global Networks* 2(4): 301–334.

State Territoriality and Ethnic Minorities: The Case of the Polish Card

Darius Daukšas

Summary

The article investigates two scenarios of nation and state territoriality. In the first case state territoriality is unquestionable and is seen as a necessary condition in defining the presence of a nation in a state. In the second case, state territoriality, or more accurately, state 'delocation' corresponds better with the realities of the current world. The effects of globalization processes are felt not only in economic, cultural and other spheres, it is also reflected in different treatments of nation and state territoriality. The example of the Polish card well illustrates the relationship between a de-territorialized nation and a state. The Polish card is not a single case that shows the deterritorialization of a nation and a state. The growing number of dual citizenship cases combined with increasingly stronger

political ties between related states in Eastern and Central Europe only confirms that the state and national deterritorialization is becoming more apparent.

The article analyzes data collected between 2009–2013 during field research in Šalčininkai. The aims of the research were intended to reveal the characteristics of the identity construction of Poles in Lithuania. The given results show that origin plays the most important role in the construction of the Lithuanian Polish identity; people perceive ethnic identity as being passed from generation to generation. Next to origin, local identity is also considered to be important. Language is not assigned a big significance. Frequently informants stressed that they more frequently spoke Russian rather than Polish – some of them did not even know Polish. Lithuanian Poles clearly separate their ethnic and national identity by saying that first they are Lithuanian citizens and ethnic identity is perceived as an intimate private space. It was observed during the field research that an important role in the construction of the Lithuanian Polish identity is played by institutionalized forms of nationality and ethnicity. It means that various 'objective' inscriptions about person's nationality in his official documents (for example, inscription about nationality in soviet passports (it was used in Lithuanian passports until 2003) become an important criteria in defining ethnicity.

The Polish card can be partially seen as having adopted the function of the 'objective' indicator of nationality from a passport. Lithuanian Poles often understand the Polish card as proof that a person is Polish. Some people interpret the card as a substitute for a passport or an identity card in which nationality is not recorded any more.

Lithuanian Poles' interpretation of the Polish card is partially different from the official law concerning the Polish card which in one way or another ties Poles living abroad with the state of Poland. Lithuanian Poles are unwilling to see the Polish card as a bond with the state of Poland. They are equally unwilling to take advantage of pragmatic discounts and rights in Poland which are guaranteed by the possession of the Polish card. Lithuanian Poles see the Polish card as a document that strengthens their Polish identity, which shows their names and surnames in Polish characters (currently it is not allowed to write names in non-Lithuanian characters in the passports of the Lithuanian Republic), and, as it was mentioned before, it is a document that 'objectively' proves their Polish origin to those who doubt it.